

ДРУГОСТ И ВЕРБАЛНА АГРЕСИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА¹

Рад се базира на истраживању начина представљања категорије другости и слике другог језичким средствима на примјеру коментара на вијест о проглашењу добитника *НИН*-ове награде за најбољи роман објављен 2023. године. Корпус чине коментари објављени на друштвеним мрежама, било као самосталне објаве, било на профилима информативних портала и интернет страница новина. Ослањањем на теоријски и методолошки оквир критичке анализе дискурса, у овом истраживању настојали смо разоткрити и анализирати како се различита вербална средства употребљавају са циљем дефинисања појединих сегмената категорије другости, као што су технике позиционирања субјекта у контексту друштвених и културалних структура, успостављање и наглашавање границе на релацији *ми* и *они*, подстицање неједнакости, маргинализације и дискриминације по различитим основама. Циљ рада јесте указати на то како се употребом специфичних језичких средстава и стратегија елементи вербалне агресије и дискриминаторне праксе, отворено и прикривено, уводе у креирање слике другог.

Кључне ријечи: другост, вербална агресија, говор мржње, јавни дискурс, критичка анализа дискурса, медијски дискурс

* sonja.lero.maksimovic@flf.unibl.org

¹ Овај рад резултат је истраживања у оквиру пројекта под насловом *Ресурси српској језика у савременом медијском дискурсу Републике Српске*, који суфинансира Министарство за научнотехнолошки развој и високо образовање Републике Српске (Рјешење Министарства бр. 19.032/431-1-86/23 од 29. 12. 2023) и изложен је на Међународном научном скупу „Наука и стварност”, одржаном 18. маја 2024. године у организацији Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву.

УВОД

Испреплетеност феномена другости и проблема вербалне агресије у јавном дискурсу данас представља значајно истраживачко поље које одражава дубоко укоријењене културолошке, политичке, историјске и уопште друштвене тензије. У савременом добу наглашене дигитализације и глобализације, када је комуникација на интернет платформама и друштвеним мрежама постала један од доминантних облика јавног изражавања, разумијевање и анализирање вербалне агресије према другима нарочито добија на значају. Ова студија фокусира се на случај проглашења добитника *НИН*-ове награде за најбољи роман објављен 2023. године и испитује начине представљања категорије другости и слике другог језичким средствима на примјеру коментара који су објављивани као реакција на вијест о додјели награде. Корпус чине коментари објављени на друштвеним мрежама, било у виду самосталних објава или на профилима информативних портала и интернет страница новина. У овом истраживању настојали смо, на првом мјесту, разоткрити и анализирати како се различита вербална средства употребљавају са циљем креирања и дефинисања појединих сегмената категорије другости, као што су технике позиционирања субјекта у контексту друштвених и културалних структура, успостављање и наглашавање границе на релацији *ми* и *они*, подстицање неједнакости, маргинализације и дискриминације по различитим основама. У оквиру овако широко постављених циљева, посебна пажња усмјерена је на указивање како се употребом специфичних језичких средстава и стратегија елементи вербалне агресије и дискриминаторне праксе, отворено и прикривено, уводе у креирање слике другог. Тиме се настоји указати на улогу коју језик игра у формирању ставова и перцепција у јавности, посебно у контексту друштвених мрежа и медијских портала који имају моћ да у великој мјери обликују јавно мњење, при чему елементи вербалне агресије и говора мржње могу бити примијењени као снажни инструменти друштвене подјеле и маргинализације.

У наредним поглављима осврнућемо се на (а) главне одлике теоријско-методолошког оквира, (б) затим на дефиницију, статус и основне карактеристике појмова вербалне агресије, говора мржње и слике другог, а потом ћемо пажњу усмјерити на (в) методологију истраживања и (г) дискусију резултата. У поглављу посвећеном закључним разматрањима, понудићемо смјернице за нека будућа истраживања која овој проблематици могу приступити из другачијих углова.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Теоријско-методолошки оквир који стоји у позадини истраживања подразумева ослањање на критичку анализу дискурса, и то првенствено приступе изучавању дискурских стратегија, уз додатни осврт на поставке и достигнућа критичке анализе метафоре. У овом поглављу, представимо искључиво оне сегменте поменутих научних приступа и перспектива који су важни за одабрани предмет и дефинисане циљеве нашег истраживања.

Критичка анализа дискурса

Критичка анализа дискурса послужила је као ослонац за оне елементе истраживања који су усмјерени на одређене друштвене проблеме и схватање односа моћи као дискурзивних феномена, тачније на препознавање и појашњавање сложених релација између дискурса, моћи, доминације и друштвене неједнакости. Док се поједини аспекти вербалне агресивности и говора мржња присутни у креирању слике другог реализују на нивоу употребе конкретних граматичких и језичких јединица, друге карактеристике, као и мотиве који стоје иза посезања за одабраним поступцима и стратегијама, можемо уочити искључиво када анализиране исказе посматрамо у контексту цјелокупне структуре датог текста и када истраживање усмјеримо ка уочавању и препознавању релација с ванјезичким елементима стварности, тј. ка контексту у којем дати искази настају и у којем долазе до примаоца поруке. Под контекстом, у лингвистичком смислу, можемо подразумевати, с једне стране, функционисање језичких јединица у оквирима неког вишег нивоа језичке структуре, али и невербално, ванјезичко окружење датог исказа или текста, које може имати круцијалну улогу у откривању правога смисла текста или исказа (Toolan, 1988: 263). Док се прво виђење контекста своди на језички контекст, друго виђење односи се на ванјезичку стварност и отвара врата бављењу елементима који ту ванјезичку стварност чине, прецизније оправдава интересовање за бављење односом исказа према друштвеном контексту. С тим у везу можемо довести и Ван Дајков [Van Dijk] модел микро и макро нивоа анализе (2015: 468), гдје се микроново анализе односи на анализу језичких аспеката дискурса, попут варијација и обиљежености на плану синтаксе, лексике и гласова (Van Dijk, 1993: 277) или елемената структуре дискурса, док се макрониво односи на аспект друштвеног контекста у којем дискурс функционише и истраживање усмјерава ка концептима као што су идеологија,

моћ, контрола, доминација или неједнакост. Посебно је важан и сегмент схватања идеологије као облика друштвене когниције, тј. „система вјеровања који су заједнички за одређену заједницу” (Van Dijk, 2013: 177–178), јер у њима учачамо коријене подјеле на релацији *ми* и *они*, која је у суштини феномена другости, којим ћемо се детаљније позабавити у наредном поглављу.

Допринос критичке анализе дискурса изучавању дискурских стратегија од посебне је важности за ово истраживање. Ријеч је о стратегијама које се у литератури одређују као план пракси усвојен зарад постизања одређеног друштвеног, политичког, психолошког или лингвистичког циља (Reisigl & Wodak, 2020: 44). Наглашавање опозиције *ми/они*, односно *свој/шуми*, може се схватити као својеврсна надређена категорија или макростратегија, у чијем темељу лежи, како је Ван Дајк дефинисао, позитивно самопредстављање и негативно представљање других како би се изложиле идеолошке структуре (1996: 25). Међутим, овдје је важно напоменути да је дуалитет *ми* и *они* сложенији него што се то на прву може учинити. Према Ван Дајковом идеолошком квадрату, процес конструисања супротстављених страна почива не само на исказивању добрих одлика једне стране (*нас*) и лоших одлика друге стране (*њих*) већ и на изостављању или умањењу лоших страна једне стране, тј. *нас* и добрих одлика друге стране, тј. *њих* (Van Dijk, 1998: 267).

Управо на основу одабраних стратешких аспеката представљања *себе/нас* и *других/њих*, који подразумевају референцијалност, предикацију, перспективизацију, интензификацију или ублажавање те аргументацију, Рајзигл и Водак [Reisigl & Wodak] дају класификацију дискурских стратегија на: референцијалне стратегије или стратегије номинације (којима се конструишу позиције друштвених актера нпр. унутар и ван групе), стратегије предикације (које се надовезују на претходни тип и којима се позитивно или негативно етикетирају друштвени актери), стратегије аргументације (којима се оправдавају приписане особине, како позитивне, тако и негативне), стратегије перспективизације, уоквиривања (фрејминга) и репрезентације дискурса (позиционирање сопственог гледишта и укључености у дискурс), као и стратегије интензификације и ублажавања (Reisigl & Wodak, 2020: 44–46).

Референцијалне стратегије директно се надовезују на Ван Лувенон [Van Leeuwen] систем представљања друштвених актера у дискурсу, гдје се истичу, да наведемо само неке, категорије искључивања, укључивања, супресије, пасивизације, активизације, партици-

пације, посесивизације, персонализације, имперсонализације итд., које међусобно могу бити у односу искључивости или симултаности (Van Leeuwen, 1996: 66). Сваку од референцијалних стратегија које наводе Рајзигл и Водак одликује и специфичан избор језичких средстава, чиме ћемо се детаљније позабавити у поглављу посвећеном резултатима истраживања. Међу стратегијама аргументације посебно је важно скренути пажњу на логичке грешке, у које се убрајају позивање на силу или аргумент батине (*argumentum ad baculum*), напад на личност или аргумент за човјека (*argumentum ad hominem*), аргумент милосрђа (*argumentum ad misericordiam*), аргумент за народ/масу (*argumentum ad populum*), аргумент из незнања (*argumentum ad ignorantiam*), аргумент (лажног) ауторитета (*argumentum ad verecundiam*), послије тога, дакле због тога (*post hoc, ergo propter hoc*), под претпоставком тврдње (*petitio principii*), сугестивна питања, ирелевантна конклузија (*ignoratio elenchi*), аргумент страшила и многе друге (Reisigl & Wodak, 2020: 71–74).

Поред поменуте дистинкције *ми* и *они*, засноване на Ван Дајковом идеолошком квадрату, друга важна макростратегија, како је у литератури већ примијећено и забиљежено (Пешић, 2024: 24), односи се на легитимизацију и делегитимизацију, при чему макростратегија легитимизације обухвата, како наводе Ван Лувен и Водак [Van Leeuwen & Wodak], следеће стратегије: позивање на ауторитет, рационализацију, моралну евалуацију и митопоезу. Позивање на ауторитет односи се на легитимизацију засновану на упућивању на неки ауторитет, рационализација подразумева тип легитимизације заснован на упућивању на корисност широко прихваћених друштвених пракси или општих увјерења. Морална евалуација је легитимација позивањем на одређени систем вриједности, а митопоеза се остварује помоћу наратива, тј. кроз приповиједање, причање прича (Van Leeuwen & Wodak, 1999: 104–111).

Дискурзивно-историјски приступ, према чијем се становишту дискурс може анализирати на три нивоа – нивоу макротема, дискурсних стратегија и семиотичких/језичких средстава, гдје сваки ниво отвара могућност за примјену специфичнијих метода, указује на могуће критеријуме разликовања појединачних стратегија. Те разлике произилазе из циљева употребе дискурсних стратегија и средстава којима се оне остварују (Rheindorf, 2022: 47, 53). Кад је ријеч о циљу употребе, у оквиру стратегија усмјерених на дискурсну конструкцију националних идентитета, разликују се конструктивне, одржавајуће, трансформативне и деструктивне стратегије (Rheindorf, 2022: 47), истраживања политичког дискурса упућују на стратегије легитими-

зације (Van Leeuwen & Wodak 1999) и избјегавања кривице (Hansson, 2015), а истраживања дискриминације и идентитетских политика указују на раније поменуте стратегије номинације, предикације, аргументације, перспективизације, ублажавања и интензификације (Reisigl & Wodak, 2020).

Критичка анализа метафоре

Иако су приступи за анализу појмовних метафора бројни и продуктивни, за ово истраживање од посебне је важности критичка анализа метафоре по методологији Џонатана Чартерис-Блека [Jonathan Charteris-Black] и Андреаса Музолфа [Andreas Musolff], базирана на комбиновању области као што су когнитивна лингвистика, критичка анализа дискурса и корпусна лингвистика (Charteris-Black 2004; Musolff, 2006; 2012; 2016).² Оно у чему се огледа посебан допринос критичке анализе јесте тежња да се дефинише и идеолошка функција метафоре, односно идеолошка мотивација за употребу метафоричког израза, која произилази из схватања метафоре као својеврсног средства за исказивање и преношење евалуација, што са собом носи истовремено конституисање и идеолошких сегмената текста. Дакле, метафора се посматра као намјерна, тј. као средство које се бира и користи тако да одговара специфичним друштвеним и комуникативним сврхама (Musolff 2016: 92). Према Чартерис-Блеку, метафори се, на првом мјесту, приписује моћ убјеђивања, која је резултат тога што метафора пружа један нови и другачији поглед на свијет, који са собом носи нове и другачије увиде (Charteris-Black, 2004: 7), а дефинише се као:

Језичка појава која настаје као резултат преношења употребе ријечи или израза из контекста или домена у којем се њена појава очекује у други контекст или домен у којем се њено јављање не очекује, што доводи до стварања својеврсне семантичке тензије. (Charteris-Black, 2004: 21)³

Приступ метафори у оквиру критичке анализе наслања се на три корака или фазе које чине основу методологије анализе мета-

² Миладиновић (2023) даје детаљан преглед примјера примјене критичке анализе метафоре, како у страним, тако и у домаћим истраживањима.

³ "Linguistic representation that results from the shift in the use of a word or phrase from the context or domain in which it is expected to occur to another context or domain where it is not expected to occur, thereby causing semantic tension." (Прев. аут.)

форе код нпр. Камерон и Лоуа [Cameron & Low], Ферклафа [Fairclough] или Халидеја [Halliday] – идентификацију, интерпретацију и објашњење, при чему се идентификација односи на поље идејног значења и подразумејева процес препознавања присуства метафора у тексту, интерпретација се бави питањем интерперсоналног значења, тј. идентификовања и препознавања типа друштвених релација које се метафорама конструишу, а објашњење се тиче домена текстуалног значења (Charteris-Black, 2004: 34–35). Овај тростепени методолошки поступак (идентификација, интерпретација, објашњење) показао се корисним не само у приступу примјерима у којима су садржане појмовне метафоре већ и у свим осталим примјерима у прикупљеном корпусу у којима су присутни елементи вербалне агресије у конституисању слике другог.

ВЕРБАЛНА АГРЕСИЈА, ГОВОР МРЖЊЕ И СЛИКА ДРУГОГ

Вербална агресија, како се у литератури наводи, представља технику напада на противника којом агресор постиже исте циљеве које би постигао и физичком агресијом, а обухвата различите појавне облике попут вицева, сатире и ироније, псовке, клетве, проклетства и слично (Mikić, Pehar i Mikić, 1999: 64–65).

Посебан вид вербалног изражавања агресивности јесте и говор мржње. Под говором мржње најчешће се подразумејева:

Свака врста говора којом се шири, потиче или оправдава национална и расна нетрпељивост, ксенофобија, антисемитизам, вјерски и други облици мржње темељени на несношљивости. (Malović, Ricchiardi i Vilović, 2007: 61)

Одређује се и као „вербални облик пројигирања деструктивне агресије *непријатеља*” (Klain, 2003: 192). Дакле, говор мржње изражава, подстиче и распирује мржњу према групи појединаца који се разликују према одређеној особини или скупу карактеристика, као што су раса, етничка припадност, пол, религија, сексуална оријентација (Parekh, 2012: 40). У литератури се често наводи и проблем дефинисања говора мржње, нарочито са законодавног становишта, који је директно повезан с проблемима омогућавања и ограничавања слободе говора и изражавања те увођењем или неувођењем ових проблема у правни систем (Nikolić, 2018: 29–30), као и са значајним разликама у правним системима различитих држава (Дамјановић, 2019: 86). Да би се идентификовање пракси које се могу свести под оквир говора мржње олакшало, наводе се три услова које говор мржње

испуњава, а они су: 1) усмјереност на специфичног појединца или групу на основу неких арбитрарних или нормативно ирелевантних обиљежја; 2) стигматизација циљане групе, имплицитним или експлицитним приписивањем особина које се уобичајено сматрају непожељнима; 3) циљана група се приказује као непожељна и као објекат непријатељства, члановима те групе не може се повјерити статус лојалних чланова друштва и они тиме представљају пријетњу друштвеној стабилности и друштвеном благостању (Parekh, 2012: 40–41).

Говор мржње може се посматрати из различитих позиција и у различитим контекстима: у законском оквиру, у свакодневном животу, психоаналитички, политички, али и као комуникацијски чин којим се исказују ставови нетолеранције (Fumagalli, 2020), а његова појава не везује се искључиво за ново доба, већ се присутност различитих појавних видова и елемената говора мржње прати још од давнина – од античког периода и Хомерових епова те римске реторике па све до нових медија, у којима су могућности контроле и усмјеравања далеко мање (Valković, 2022: 91–92). Начини исказивања говора мржње разнолики су и сежу од оних експлицитнијих, који подразумевају јасну употребу увредљивог језика, па до оних суптилнијих, умјеренијих, попут двосмислених шала и инсинуација (Parekh, 2012: 41). Такође, важно је вербалну агресију и говор мржње на друштвеним мрежама и генерално у електронским медијима посматрати и разумијевати у складу са контекстом у којем се јављају. Неки од фактора који се у литератури наводе као кључни за подстицање негативних и насилних наратива и видова комуникације у онлајн сфери јесу анонимност или тзв. перципирана анонимност, физичка сепарација, деиндивидуација и деперсонализација (KhosraviNik & Esposito 2018: 47–48), због којих пошилалац поруке има осјећај заштићености од посљедица и казни за своја дјела.

Вербалном агресијом, токсичним наративима и говором мржње у електронским медијима и на друштвеним мрежама бавили су се истраживачи из различитих сфера, сагледавајући ове феномене из вишеструких перспектива, а у досадашњој домаћој литератури свакако треба поменути: анализу садржаја и ефеката говора мржње у интернет комуникацији у Србији, као и регулаторног, комуниколошког, термилошког, социјалног и културног оквира у којем говор мржње настаје и опстаје (Nikolić, 2018), бављење говором мржње према мигрантима, с освртом на анализу коментара посјетилаца веб-сајтова и страница (Ivanović i Ćudan, 2019), анализу случајева онлајн говора мржње у наративима о мигрантима, опозиционим политича-

рима, новинарима и младима (Јанјић, 2021), бављење перцепцијом младих о говору мржње у електронским медијима и на друштвеним мрежама (Ivanović i Stojanović, 2022). За наше истраживање важно је поменути и радове усмјерене на лингвистичке димензије говора мржње, засноване на сагледавању говора мржње као друштвено-језичког феномена и анализи његовог комуниколошког аспекта (Heldić-Smailagić, Kesić i Muhić, 2014), на схватању овог феномена као својеврсног мјеста укрштања лингвистичких, психолошких и комуниколошких сегмената (Bogdanić, 2010) или пак на анализи говора мржње у коментарима на Инстаграму утемељеној на поставкама теорије говорних чинова (Јакшић Перовић, 2023).

Важна одлика говора мржње јесте његова утемељеност на бинарној схеми и претпостављање супротстављених улога *ми* и *они*, гдје прва категорија (*ми*) подразумева истицање позитивних аспеката и одлика, које се махом тичу заједништва, традиције, онога што се види и схвата као нит која повезује, док се друга категорија (*они*) представља као оно што је другачије, што се разликује, што се одбија, мрзи, чега се треба чувати (Valković, 2022: 89–90). Управо та релација *ми* и *они* у основи је слике и феноменологије другости, у оквиру које се *групи* одређује као *странани* или *шући*, а та страност или другост може се тицати различитих димензија идентитета: националне, културне, класне, вјерске, политичке, расне, сексуалне итд. Под појмом *идентификација* подразумевамо „људску способност, укоријењену у језику, да се зна ко је ко и шта је шта”, односно вид „вишедимензионалне класификације или мапирања људског свијета и наших позиција у њему, као појединаца или чланова заједница”, на шта се надовезује и појам *идентификације* као „основног когнитивног механизма који људи користе за разврставање себе или других припадника људске заједнице, појединачно или колективно” (Jenkins, 2014: 8, 14).⁴ Посматрање идентитета као дискурзивног феномена претпоставља динамичност његове природе, а у литератури се као неке од најбитнијих концептуалних димензија које га дефинишу наводе језик, традиција, религија, култура, територија, нација, породица (Cifrić i Nikodem, 2006: 180–181). У дијелу рада посвећеном анализи резул-

⁴ “As a very basic starting point, identity is the human capacity – rooted in language – to know ‘who’s who’ (and hence ‘what’s what’)... This is a multi-dimensional classification or mapping of the human world and our places in it, as individuals and as members of collectivities [...] identification matters because it is the basic cognitive mechanism that humans use to sort out themselves and their fellows, individually and collectively.” (Прев. аут.)

тата, управо ћемо преко ових димензија дефинисати различите типове идентитета који се конструишу у процесу изражавања вербалне агресивности према појединцу који се издваја као *групи*.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У овом поглављу представићемо главне кораке спроведеног истраживања, које смо, у складу с раније поменутиим теоријско-методолошким поставкама, именовали као – фаза идентификације, фаза интерпретације и фаза објашњења.

Истраживање је, како је већ назначено у уводним напоменама, усмјерено на случај проглашења добитника *НИН*-ове награде за најбољи роман објављен 2023. године. Проглашење добитника изазвало је доста различитих реакција у јавном дискурсу, од којих се многе могу означити као позитивне, док се интензивније јављање коментара негативне конотације почело испољавати не толико по самом проглашењу, колико након одређених догађаја који су услједили после самог проглашења, попут пријема код представника власти у БиХ или ауторовог отказивања учешћа у појединим емисијама. Неколико дана по проглашењу имена добитника награде, тачније 2. фебруара 2024. године, медији су пренијели вијест о пријему Стеве Грабовца код председника Републике Српске, који је том приликом честитао аутору на освајању награде за роман *Послије забаве*, одобрио му новчану награду и нагласио како га посебно радује чињеница да је први добитник ове награде из Републике Српске, те како ће имати сву подршку институција за свој даљи књижевни рад. Други важан догађај јесте отказивање ауторовог учешћа у емисији „Утисак недеље”, чије је емитовање било заказано за 4. фебруар 2024. године. Као гости емисије најављени су писац Стево Грабовец, пјесник и издавач Гојко Божовић, те писац Драган Великић. Међутим, непосредно пред почетак емисије, Грабовец је, због тога што се лоше осјећао, отказао бројна гостовања планирана за период прије уручења награде, између осталог и учешће у „Утиску”. Услједио је талас напада и негодовања, заснованих на алузијама о наводним политичким притисцима, који се природно надовезао на критике изречене након претходно поменутог пријема код председника. Простор друштвених мрежа и уопште дигиталних медија постао је испуњен како критички настројеним и негативним коментарима и ауторским текстовима, тако и оним позитивним, у којима се настојало указати на неоправданост напада и апсурдност алузија на којима су почивали.

Ова два догађаја важна су првенствено због тога што на непосредан начин илуструју да детаљна критичка анализа дискурса заиста захтијева ослањање на ванјезичке елементе контекста како би се поједини аспекти значења и намјере могли потпуније и јасније освијетлити. Такође, управо ће нам ова два догађаја бити од велике важности да комплетирамо увиде у фазама интерпретације и објашњења прикупљених и анализираних примјера.

Први корак у истраживању подразумијевао је фазу идентификације, односно прикупљања корпуса за анализу. Корпус су чинили коментари објављени на друштвеним мрежама, било као самосталне објаве, било на профилима информативних портала и новина. Чланци и објаве на мрежама бирани су претрагом која је укључивала низ кључних ријечи (име аутора, назив награђеног романа, *НИН*-ова награда). Избор профила информативних портала и новина (*НИН*, *Данас*, *Аутономија*) одређен је њиховом читаношћу и чињеницом да су вишеструко испратили вијест, а избор друштвених мрежа – Икс [X] и Фејсбук [Facebook], условљен је бројношћу корисника, усмјереношћу самих платформи на текст и могућностима, тј. донетима претраге. Главни критеријум да би неки коментар био уврштен у корпус био је да објава садржи макар један сегмент у којем се препознаје вид вербалне агресије који се уводи у креирање слике другог. С тим у вези, за анализу је одабрано укупно 20 објава⁵ насталих у периоду од 29. јануара до 6. фебруара 2024. године. Неколико је важних датума у том временском периоду. Наиме, 29. јануар је уједно и дан проглашења добитника награде, вијест о пријему аутора код предсједника Републике Српске објављена је 2. фебруара, а вијест о одлуци о непојављивању у емисији „Утисак недеље” појавила се 4. фебруара, када је и емитована емисија у којој је аутор требало да буде гост, а 5. фебруар био је датум одржавања свечаног уручења награде. Догађаји 2. и 4. фебруара за резултат су имали повећање броја објава с негативном конотацијом. Од укупно 20 анализираних објава које садрже неки вид вербалне агресије, седамнаест је објављено четвртог, петог и шестог фебруара.

Након тога, услиједило је табеларно класификовање прикупљених објава, при чему је за сваки примјер назначен извор одакле је објава преузета, као и датум када је објављена, а потом се прешло на препознавање, именовање и даљу анализу слједећих категорија: тип

⁵ У анализу су укључене само оне објаве које су у тренутку скупљања грађе била јавне, тј. коментари које су подијелили јавни, односно незакључани профили.

идентитета на који се упућује, избор језичких средстава и поступака, избор дискурских стратегија те тип вербалне агресије, што је истовремено увод у другу фазу истраживања.

Други корак, тј. фаза интерпретације, подразумијевала је, на првом мјесту, препознавање типова идентитета који се конструишу у процесу изражавања вербалне агресивности према појединцу који се издваја као *групи*. Одређивање типова идентитета извршено је на основу уочавања доминантних концептуалних димензија које их дефинишу. Увидом у грађу, уочено је да су то нација и територија, политика и професија. Сходно томе, сви примјери груписани су на основу тога да ли упућују на национални/територијални, политички или професионални идентитет појединца. Након тога, услиједила је анализа језичких средстава и поступака којима се у исказу истиче другост и реализује вербална агресивност на различитим нивоима језичке хијерархије – фонетском, творбеном, лексичком, синтаксичком итд. Навели смо инвентар различитих језичких средстава, а потом их повезали са типом идентитета на који се у одабраном исказу упућује. Када је ријеч о примјерима у којима је присутна употреба неког типа појмовне метафоре, употребијелени метафорички изрази представљени су у виду формуле „циљни домен је изворни домен”. Оне сегменте истицања другости и вербалне агресивности према *групом* који припадају надсинтаксичком нивоу језичке хијерархије посматрали смо и анализирали као видове дискурских стратегија или техника манипулације. Њих смо, на првом мјесту, груписали у једну од двије макростратегије – наглашавање дистинкције *ми* и *они* или (де)легитимизација, а затим смо настојали препознати и анализирати којим се то конкретним стратегијама у оквиру ових макростратешких поља подстиче и постиже исказивање вербалне агресивности према појединцу.

Трећи корак подразумијевао је објашњење претходно идентификованих и класификованих објава и освјетљавање релација које се могу уочити између врсте идентитета на који се упућује, типа употребијелених језичких средстава, дискурских стратегија или техника манипулације, те вида вербалне агресивности која се испољава, уз осврт на ванјезичке контекстуалне елементе које је било неопходно поменути како би се значење појединих примјера до краја разјаснило.

ДРУГОСТ И ВЕРБАЛНА АГРЕСИЈА: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Када је ријеч о анализи прикупљене грађе, представићемо основна уочена обиљежја сваке категорије појединачно, почев од категорије идентитета, преко избора језичких средстава и дискурсних стратегија па све до типа вербалне агресије који се исказом реализује. Том приликом наводићемо и примјере који илуструју различите појавне варијанте сваке од поменутих категорија, а настојаћемо их и ванјезички контекстуализовати, односно појаснити ситуацију или конкретан догађај на коју исказ реферише.

Типови идентитета

Категорија идентитета већ својом дводимензионалном природом ствара темељ за развој дистинкција које су у основи категорије другости. Када говоримо о дводимензионалној природи идентитета, мислимо на његово дефинисање у виду релацијског појма који обухвата двије димензије, при чему:

Једна наглашава сличност са другима (препознавање у друштвеним групама којима припадамо), док друга истиче разлику у односу на друге, чиме се друштвени актер/субјект смешта у неке односе, али и дефинише њихове границе. (Petrović, 2014: 26)

Детаљнији осврт на идентитет на који се упућује у анализираним примјерима показао је како је већина исказа усмјерена на национални идентитет, а потом и на политички. Национални идентитет, у смислу идентитетске повезаности с одређеном националном државом, узима се као основа за успостављање дистинкције *ми* и *они*, односно *свој* и *шуђи*, која се конкретизује, у овом случају, као наглашавање разлике између српског идентитета у Србији, с једне стране, и Босни и Херцеговини, с друге. У том смислу, национални идентитет се прожима и са категоријом територијалног идентитета, тј. са феноменом друштвене идентификације с одређеном територијом. Друга важна идентитетска одредница на коју се упућује јесте она политичка, која подразумеива изједначавање појединца на којег је објава усмјерена с програмом политичког субјекта чије се дјеловање коси са политичким увјерењима онога ко исказ, тј. објаву или коментар креира. На трећем мјесту издваја се професионални идентитет појединца, у овом случају – писца и његовог дјела. У наставку доносимо

прикупљене примјере, груписане према критеријуму типа идентитета на који се упућује: национални/територијални (1–16), политички (17–19), професионални (20).⁶

- 1) Bas si "veseli bosanac" (НИН, Фејсбук, 6. 2. 2024)
- 2) Došlo prekodrinско g... ро pare (Данас, Фејсбук, 6. 2. 2024)
- 3) Prekodrinac (Икс, 5. 2. 2024)
- 4) ... Босанци бре спремни су на све (Икс, 4. 2. 2024)
- 5) Odjebi krajišnika, da ti ne bude жао (Икс, 4. 2. 2024)
- 6) То тако uBosni kad te uvati, odma te i pusti, ba! (Икс, 5. 2. 2024)
- 7) Govno iz Krajine (Икс, 5. 2. 2024)
- 8) Meni je bilo dovoljno samo da чујем име Stevo Grabovac, pa da preskačem sve postove (Икс, 4. 2. 2024)
- 9) Како одмах кукање и прављење неких политичких подјела из београдске чаршије. Можда вам је Стево успут и гласао на изборима иако су прошли, јесте ли провјерили? (Икс, 4. 2. 2024)
- 10) Nista mi se ne dopada #StevoGrabovac smucili su mi se glasaci iz RS htela sam da ga pitam da li je glasao. Sad ba pocetku #utisak sve se potvrdilo (Икс, 4. 2. 2024)
- 11) Resenje problema Srbije je zilet zica na Drini i struja u njoj. AMIN !!! (НИН, Фејсбук, 5. 2. 2024)
- 12) Nemogu da shvatim da човек из друге државе добије награду то је срамота за NIN... (Икс, 6. 2. 2024)
- 13) Стево Грабовач НИН-ова награда. 😊 Шта раде ови из Републике Шумске...(Икс, 29. 1. 2024)
- 14) Ako tome dodamo da je pisac rodom iz Bosne, da живи u Banjaluci (или Banjoj Luci), odnosno Republici Srpskoj, senka na ovu nagradu je još više bačena...!? 😞 Dovoljan razlog da više ne pratim NIN... Do nekog lepšeg, slobodnijeg vremena...!? (НИН, Фејсбук, 29. 1. 2024)
- 15) Ovaj glasao sa bar deset adresa. (НИН, Фејсбук, 29. 1. 2024)
- 16) Bosanci, Bosanci... (Данас, Фејсбук, 6. 2. 2024)
- 17) ... види се да је [у коментару је изостављен приједлог с/ca] Dodikom i да је smrad као човек. (Икс, 6. 2. 2024)
- 18) Brate, što reklamiraš ovog dodikoljubitelja? (Икс, 6. 2. 2024)

⁶ Примјери су навођени уз задржавање писма и свих других особености оригиналних објава, уз повремене напомене на мјестима гдје би могло доћи до забуне због грешака у куцању или изостављања појединих ријечи. Такве напомене навођене су у угластим заградама. Такође, у појединим примјерима прожимају се различите врста идентитета, нпр. национални и политички или политички и професионални, што је назначено у појашњењима која стоје уз те примјере.

19) Ko mu jebe mater, nek ga čitaju Međed i Žvala. Pre bih crkao nego mu dao dinar. (Икс, 6. 2. 2024)

20) Večeras je imao priliku ne da odbrani sebe, već da stane pred sve nas i da brani svoje junake i svoj roman, kao što je imao priliku zakopati po Dodikovoj saveti ili makar reći: Pravda za Davida, međutim, on je odabrao da ćuti. (Аутономија, Фејсбук, 4. 2. 2024)⁷

Анализа језичких средстава и поступака

Када је ријеч о избору језичких средстава и поступака, примјери илуструју ослањање на маркирање фонетских и лексичких особености. Маркирање фонетских особености (или прозодијско-фонетских, да будемо прецизнији) присутно је у примјерима у којима се настоји имитирати говор другог. Та имитација са собом неизоставно носи и карикирање говора онога који се имитира и његово јасно дистанцирање од онога који поруку креира. Па тако у примјеру 6, заснованом на алузији на „изненадно” оздрављење аутора након отказивања гостовања у емисији,⁸ уочавамо наглашавање преношења акцената на проклитику, у овом случају на приједлог *у*, али и истицање изостављања гласа *х* у ријечима као што су *уваћи/ухваћи* или *одма/одмах*. Овај примјер истовремено илуструје и ослањање на лексичка средства у процесу имитације говора другог, што ишчитавамо из употребе лексеме *да* на крају коментара. Имитирањем и исмијавањем говора, врши се истовремено поистовјеђивање појединца с циљаном групом, тј. са *групим*, који се успоставља као *шући*, а та другост, у овим примјерима, тиче се или националног/територијалног идентитета (примјери 2, 5, 6, 7) или политичког (примјер 19).

Затим, треба поменути и наглашену употребу вулгаризама, који се дају уочити у примјерима као што су 2, 5, 7, 17 или 19. Вулгаризми се користе са циљем изазивања снажне емоционалне реакције код оних којима је порука упућена и директног изношења негативног става према појединцу на којег се дати вулгаризам односи. Употри-

⁷ Ријеч је у примјеру у којем уочавамо прожимање професионалног идентитета (улоге писца) и оног политичког (однос према политичком субјекту).

⁸ Како смо претходно поменули, Грабовац је, због тога што се лоше осјећао, отказао бројна гостовања планирана за период прије уручења награде, између осталог и учешће у „Утиску”. Како се на церемонији уручења, која се одржала 5. фебруара 2024, дакле дан након „Утиска”, ипак појавио, услиједио је низ објава и коментара који су се тицали истинитости изјаве о лошем здравственом стању.

јебљени заједно са другим језичким средствима и стратегијама, постају не само вид непосредног изражавања агресивности и увреда него и оруђе за наглашавање разлике према *грућом*. У оквиру анализиране грађе, разликујемо примјере који су базирани на псовкама (5 или 19) и оне који су базирани на употреби погрдних ријечи (2, 7 или 17). Псовке се јављају или у императивној (примјер 5) или у презентској форми (примјер 19).

Потребно је издвојити и примјере употребе етника и ктетика (примјери 1, 2, 3, 4, 5, 9, 16), гдје се већ процесом именовања циљане групе појединац с њом изједначава, те се успоставља разлика у односу на страну оног ко поруку креира. Овој групи примјера припада и употреба топонима, којима се конкретизује разлика *ми* и *они*, односно *свој* и *шући*, која често бива наглашена употребом вулгаризама или примјеном других дискурских стратегија. Такву употребу топонима илуструју примјери: 6, 7, 10, 11, 13 и 14. Етници, ктетици и топоними омогућавају непосредну, јасну, прецизну и брзу идентификацију оних који се издвајају као *грући*, а која може бити додатно појачана инсистирањем на стереотипним виђењима одређене групације. Сви примјери употребе етника и ктетика, као и топонима, јављају се у ситуацијама упућивања на национални, односно територијални идентитет.

Истицање другости лексикализује се и деиктичким средствима. У анализираној грађи ријеч је о примјерима личне деиксе, исказане помоћу личних и показних замјеница: *вам* (пр. 9), *ови* (пр. 13), *овај* (пр. 15) или *себе*, *нас* (пр. 20). У примјерима 9, 13 и 15 деикса се користи са циљем упућивања на национални/територијални идентитет, а у примјеру број 20 на професионални, који се прожима са политичким.

Овдје ваља поменути и процес метафоризације исказа, односно употребу појмовних метафора. Иако смо у фази постављања нацрта истраживања очекивали већи број примјера у којима се уочава посезање за појмовном метафором, та претпоставка остала је неиспуњена. Тамо гдје се појмовна метафора ипак јавља, као у примјеру 20,⁹ базирана је на ситуацији у којој се разговор, тј. гостовање у емисији поставља као простор сукоба и реализује се по моделу у литератури добро познате метафоре АРГУМЕНТАЦИЈА ЈЕ РАТ, ТЈ. РАСПРАВА ЈЕ РАТ

⁹ Ријеч је о примјеру који не носи експлицитно елементе вербалне агресије, осим евентуалног негирања вриједности личности, али се њиме гради појмовна метафора базирана на слици којом се подстиче разлика *ми* и *они*, односно *свој* и *шући*.

(Lakoff & Johnson, 1980: 4), на шта упућују језички маркери *одбранивши себе* или *бранивши своје јунаке и свој роман*, уз додатно инсистирање на опозицији *ми* и *они* (*стајши пред све нас*, али *одбранивши себе*), при чему се онај *групи/шући* додатно изопштава из заједништва. У овом примјеру ишчитавамо удружено упућивање на професионални идентитет (шта је задатак, обавеза и улога писца) и онај политички, који препознајемо на основу директног именовања политичког субјекта (*закопајши по Додиковој савести*), али и алузије на окупљања грађана и протесте у Бањалуци који су услједили након неразјашњене смрти младића Давида Драгичевића (*Правда за Давида*), чије је беживотно тијело, након што је нестао у ноћи између 17. и 18. марта, пронађено 24. марта 2018. године. Оно што може објаснити зашто у прикупљеном корпусу није пронађено више примјера с појмовним метафорама јесте природа самих коментара као посебног типа текста који се на друштвеним мрежама или на страницама портала јавља као вид непосредне реакције на неки други текст или неку актуелну друштвену ситуацију. Управо та непосредност коментара, заједно с њиховом краткоћом, директношћу и подређеношћу брзој комуникацији и реакцији, заправо не оставља простор, а ни потребу да се исказ метафорички обликује или преобликује. Фигуративност исказа често је замијењена вулгаризмима и директним увредама (што уочавамо у претходно издвојеним примјерима), којима се на бржи, јаснији и дјелотворнији начин реализује циљ дехуманизације или обеснаживања онога коме се увреда упућује. Такође, као што ћемо видјети у наставку, у коментарима на друштвеним мрежама доминантније су неке друге стратегије, које су посебно ефектне када је потребно привући пажњу и изазвати што снажнију реакцију у што краћем временском периоду.

Дискурсне стратегије

Макростратегија наглашавања опозиције *ми/они*, односно *свој/шући* присутна је у свим издвојеним и анализираним примјерима, а обухвата неколико запажених појавних ликова, међу којима се истичу: имитирање говора, употреба погрдних имена и специфичне лексике, *ad hominem* напади, стратегија конструисања проблема и рјешења, као и иронијски осврт.

Феномену имитирања говора дотакли смо се у одјелку посвећеном фонетском и лексичком маркирању исказа (пр. 6), баш као и употребе специфичне лексике погрдног значења, те деиксе (9, 13, 15, 20), топонима (пр. 6, 7, 10, 11, 13 и 14), као и етника и ктетика (пр. 1,

2, 3, 4, 5, 9, 16). Овдје бисмо додали да је ријеч о видовима референцијалних стратегија или стратегија номинације, гдје се већ процесом именовања настоји активирати дистанца *ми* и *они*. У случајевима употребе личне и просторне деиксе, ријеч је о стратегији колективизације, односно деколективизације, гдје се инсистирањем на употреби личних (*ја*, *ми*, *ви*) и показних (*овај*) замјеница сугерише и подстиче креирање осјећаја заједништва по одређеном основу и истицање појединца који тој заједници не припада. По сличном принципу функционишу и примјери с топонимима, етницима и ктетицима, код којих се примјећује стратегија специјализације, гдје се (не)припадање гради на основама просторног критеријума. Како је у претходном поглављу већ поменуто, концептуалне димензије простора и нације у овим се примјерима преплићу и прожимају, те због тога и говоримо о националном/територијалном идентитету, који се истиче као једна од мета напада базираних на вербалној агресији.

Када је ријеч о стратегији *ад хоминем* напада,¹⁰ она спада у ред стратегија аргументације и обухвата примјере у којима се не напада чин или аргумент другог, већ његова личност, што даље имплицира напад и обеснажење и његових чиновца, тј. аргумената, као у примјеру број 8, гдје је већ само име појединца довољно да се он дискредитује и одбаци. Дакле, напад је усмјерен на име појединца, у овом случају аутора, а не на садржај његовог дјела, неки конкретан чин или став који је исказао. Дистинкција *ми* и *они* овдје упућује на то да припадност другом уједно са собом повлачи и губљење легитимитета и негирање квалитета појединца, уз изједначавање појединца са означеном групом. Ову стратегију уочавамо и у примјеру 17, гдје се *ад хоминем* напад користи истовремено као стратегија аргументације и делегитимизације, јер се на основу претпостављених веза које се тичу политичког идентитета појединца тај појединац погрдно квалификује као особа. Циљ овог исказа није само дискредитација политичких ставова појединца већ се у питање доводи и његова људска вриједност.

Дискурсна стратегија проблема још једна је од стратегија аргументације, а подразумијева инсистирање на стварању проблема који би тражио реакцију, те се сама порука заснива управо на тој претпостављеној акцији, на нуђењу рјешења проблема (пр. 11). Креирањем овакве језичке слике, јасно се успоставља граница *ми* и *они*, на коју се надовезује идеја да сачувати *нас* од *грућих* подразумијева насилно

¹⁰ Ад хоминем дефинише се као „погрешка закључивања на неистинитост тврдње (искључиво) због говорника, нпр., његовог карактера, интереса и понашања” (Bodlović, 2024: 98).

реаговање према *грутом* (*жилет*, *жица*, *сџура*), чиме овај исказ почиње да испуњава услове да би био окарактерисан и као примјер говора мржње. Неколико је разлога зашто се овај исказ може одредити као примјер говора мржње: 1) усмјерен је на одређену групу, у овом случају становништво западно од Дрине; 2) јасно сугерише насилно дјеловање као рјешење проблема, а позив на насиље један је од основних елемената говора мржње; 3) ослања се на концепт физичког раздвајања људи и сугерише да је циљана група непожељна у толикој мјери да треба да буде елиминисана; 4) завршава изразом религијског одобравања, којим се додатно појачава порука, а насилне мјере се легитимизују као морално исправне или оправдане.

Иронијски осврт присутан је у примјеру који је објављен као реакција на многе негативне коментаре који су се јављали (пр. 9), гдје се успоставља алузија и на раније одржане изборе у Србији и вијест о великом броју гласача из Републике Српске коју су медији у том периоду ширили. Ријеч је о ванредним изборима у Србији који су се одржали 17. децембра 2023. године, а који су пропраћени вијешћу о масовном организованом довожењу бирача из Републике Српске аутобусима како би гласали у Београду и утицали на крајњи исход избора. То успостављање везе између ова два догађаја – проглашења некога из Републике Српске добитником награде за најбољи роман и проблема гласача из Републике Српске на изборима у Србији није остало само на једном изолованом примјеру (погледати и примјере 10 и 15), што показује да се исказивање увреда у случају добитника *НИН*-ове награде само надовезало на већ постојеће обрасце конструктисања и ширења вербалне агресивности усмјерене на национални/територијални идентитет. Уз алузију на случај избора у Србији, у примјеру број 10 такође се успоставља граница *ми* и *они*, при чему се вријећање остварује избором специфичне лексике (*смучили су ми се*), али и изједначавањем појединца са циљаном групом, а припадност другом уједно постаје знак губљења легитимитета. Примјери с истакнутим иронијским освртом аутора коментара могу се подвести под стратегије перспективизације, уоквиривања (фрејминга) и репрезентације дискурса јер подразумевају и позиционирање ауторовог гледишта и укључености у дискурс.

Друга макростратегија јесте она заснована на легитимизацији, односно делегитимизацији појединца. С обзиром на то да се тема рада тиче вербалне агресивности према појединцу који се издваја као други према одређеном типу идентитета који се наглашава, у анализи смо се ограничили на оне стратегије (де)легитимизације које су у директној вези за макростратешким пољем наглашавања опозиције

ми/они. Међу њима се издваја стратегија позивања на ауторитет, која заправо за циљ има стварање привида објективности или неприкосновености у нападима на појединца који се издваја. Именовање ауторитета сматра се довољним да оправда одређени став који се износи датом тврдњом или да се дискредитује одређена особа, група или став. Ову стратегију можемо препознати у примјерима број 12 и 14, гдје се *НИН* поставља као институција од угледа, а ауторитет те институције користи се као оквир за делегитимизацију аутора, уз сугестију да његово поријекло, односно његов национални/територијални идентитет, нарушава кредибилитет награде. Делегитимизација се усмјерава и на политички идентитет, гдје се именовање или алудирање на имена конкретних политичких субјеката (као у примјерима 17, 18 и 19) узима као довољан разлог за дискредитовање појединца који се на неки начин доводи у везу с њим. Из ових примјера можемо ишчитати како се делегитимизација може вршити истицањем ауторитета, како би се субјективни и пристрасни напади приказали као објективни и оправдани.

Поред овога, елементи моралне евалуације, као још једне стратегије у макростратешком пољу (де)легитимизације, могу се уочити у примјерима експлицитне или имплицитне негативне карактеризације групација у које се појединац измјешта (као што су примјери 2, 4 или 17), која је понекад додатно наглашена вулгаризмима. Још екстремнији је примјер број 11, који смо претходно детаљније анализирали, гдје се, у комбинацији са стратегијом креирања проблема, предложене насилне мјере представљају као морално исправне и самим тим оправдане.

Типови вербалне агресије и начини испољавања

Као што се дало увидјети из претходно наведених примјера анализираних коментара, у грађи су присутни разнолики типови вербалне агресије која се испољава у конструисању слике другог, а међу њима се истичу: исмијавање другог (примјери 1, 6, 13, 19), директно вријеђање другог псовкама или погрдним ријечима (пр. 2, 3, 4, 5, 7, 10, 17, 18, 19), негирање вриједности другог или делегитимизација (пр. 8, 12, 14, 16, 20) и говор мржње (11).

Исмијавање другог најчешће се постиже поступком имитирања и карикирања. Та намјера остварује се на фонетском и лексичком нивоу, опонашањем појединих елемената говора групе у коју се појединац сврстава. Анализирани примјери показују да се овај вид вербалне

агресије доводи у везу или са националним/територијалним (пр. 1, 6, 13) или пак са политичким идентитетом (пр. 19).

Вријећање псовкама или погрдним ријечима и негирање вриједности као типови вербалне агресивности најчешће се остварују употребом вулгаризама и специфичне лексике којом се именује циљана група (нпр. употреба етника, ктетика или топонима). Негирање вриједности другог остварује се наглашавањем разлика у односу *ми* и *они*, које упућује на то да припадност групи која спада у оквире другог подразумијева истовремено и губљење легитимитета и негирање квалитета појединца који тој циљаној групи припада, при чему се том појединцу одузима индивидуалност и он се изједначава са означеном групом. Овај вид вербалне агресивности остварује се негативним генерализацијама, дехуманизацијом, непризнавањем постигнућа и способности или њиховим стављањем у други план, док се у први план истичу негативна обиљежја циљане групе у коју се таргетирани појединац сврстава. Док се вријећање погрдним ријечима и псовкама веже првенствено за примјере који су у вези са националним/територијалним и политичким идентитетом, негирање вриједности заступљено је, како у примјерима у којима се упућује на ова два типа идентитета, тако и у примјеру који је у вези с професионалним идентитетом (пр. 20).

Говор мржње реализује се исказима у којима се остварује неколико услова – појединац се сврстава у оквире циљане групе, тој групи се експлицитно или имплицитно приписују непожељне особине, тиме се та група представља као непријатељ против којег се као једино рјешење намеће и оправдава, што је од посебне важности, насилно дјеловање. Грађа показује да се говор мржње реализује стратегијама аргументације и моралне евалуације, и то навођењем хипотетичког проблема који тражи насилну реакцију која се истиче као исправна и оправдана. Говор мржње, у случају анализираних грађе, усмјерен је првенствено на национални/територијални идентитет.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Кроз три фазе истраживања – идентификацију, интерпретацију и објашњење – показало се да су коментари прикупљени на друштвеним мрежама, који су стајали као самосталне објаве или се јављали на профилима информативних портала и новина и који су пропратили проглашење добитника *НИН*-ове награде за најбољи роман објављен 2023. године, заиста садржали елементе вербалне агресивности, која одражава дубље и шире културне, политичке, националне

и друштвене тензије. Питање националног или територијалног идентитета, баш као и асоцијације произашле из односа према политичком идентитету послужили су као основа за вербалне нападе према другом и стереотипизацију. Вербална агресија реализована је кроз имитацију говора другог, кориштење погрдних израза и експлицитних увреда, *аг хоминем* нападе, самоиницијативно креирање проблема за чије рјешење се намеће, а уједно и оправдава, насилно реаговање, а у неким случајевима и конкретан говор мржње. Сви ти појавни ликови могу се схватити као варијанте двију дискурских макростратегија добро познатих у досадашњим истраживањима на пољу критичке анализе дискурса – потенцирања и наглашавања разлика између категорија *ми* и *они*, односно *свој* и *шуђи* или макростратегије легитимизације и делегитимизације. Анализа је показала да је употреба експлицитнијих увреда, вулгаризама и специфичне лексике којом се јасно успоставља дистинкција према другом у великој мјери потиснула посезање за сложенијим средствима попут појмовних метафора. Неколико је разлога који то објашњавају: (1) Природа коментара на друштвеним мрежама као типа текста који почива на директно усмјереној комуникацији која тражи брзу реакцију, (2) комуникацијски циљ у виду јасно и недвосмислено исказаних ставова који треба да буду јасни на прво читање што већем броју прималаца поруке, (3) контекст спонтане комуникације који не оставља довољно времена за планирање и детаљно промишљање при обликовању исказа, за разлику од неких других типова текстова попут колумни или интервјуа, (4) доминантност других стратегија и (5) природа конфликтних ситуација на којима увреде и вербална агресивност почивају, гдје употреба метафоре може дјеловати као да је с циљем ублажавања поруке, што је у супротности с основном намјером онога ко шаље поруку с елементом вербалне агресивности.

Истраживање вербалне агресивности као саставног дијела јавног дискурса показало се важним и продуктивним јер је ријеч о комплексном феномену који залази у различите сфере друштва и који је потребно освијетлити из различитих перспектива и на примјеру различитих корпуса, све са циљем што бољег разумијевања и начина вербализације агресивности, али и начина на који друштвени, историјски, политички и културни контекст обликују појавне облике вербалне агресије. За даља истраживања, која се уско надовезују на проблем изложен у овој студији случаја, свакако би било корисно анализирати и корпус који би обухватио друге типове текстова, попут колумни, вијести или интервјуа, који би нам могли дати увиде у друге начине вербализације агресије у случајевима конституисања фено-

мена другости и подстицања разлика према *друћом*, тј. могли би освијетлити моделе засноване на другим језичким средствима, као и дискурским стратегијама и техникама манипулације. У сваком случају, даље и детаљније истраживање вербалне агресивности пружа основ за боље разумијевање комуникационих образаца на којима овај феномен почива и на тај начин помаже у развоју ефикаснијих стратегија за управљање агесијом у свакодневним, професионалним и јавним интеракцијама.

Литература

- Дамјановић, Д. (2019). Говор мржње, постојећи проблеми и потребне мјере. *Култура ђолиса*, 16 (39), 85–95.
- Јакшић Перовић, И. (2023). Говор мржње у коментарима на Инстаграму. У М. Лојаница, Н. Бубања и М. Ковачевић (Прир.) *Злобници, зликовци, чудовишта, психопати* (561–574). Крагујевац, Андрићград: Филолошко-уметнички факултет, Андрићев институт.
- Пешић, М. (2024). Политички дискурс у истраживачкој оптици његових савремених критичких студија. *Српска ђолићичка мисао*, 8 (7–8), 7–38 doi: 10.5937/spm84-49031.

- Bodlović, P. (2024). *Suvremena teorija argumentacije: normativna slojevitost svakodnevnih argumenata. Prologomena*, 23 (1), 91–159.
- Bogdanić, A. (2010). *Ogledi iz komunikologije*. Banja Luka: Komunikološki koledž u Banjaluci.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj. *Socijalna ekologija Zagreb*, 15 (3), 173–202.
- Fumagalli, C. (2020). *Odio pubblico. Uso e abuso del discorso intollerante*. Roma: Castelvecchi.
- Hansson, S. (2015). Discursive strategies of blame avoidance in government: a framework for analysis. *Discourse and Society*, 26 (3), 297–322.

- Heldić-Smailagić, E., Kesić, D. i Muhić, E. (2014). Komunikološke i psihološke dimenzije govora mržnje. U D. Vejnović (Prir.), *Kako prevazići govor mržnje...?* (251–259). Banja Luka: Evropski defendologija centar.
- Ivanović, A. i Stojanović, B. (2022). Percepcija mladih iz multikulturalnih regiona Srbije o govoru mržnje u elektronskim medijima i na društvenim mrežama. U Z. Pavlović i M. Ljubičić (Prir.), *Zbornik radova: Govor mržnje* (61–77). Novi Sad: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ivanović, Z. i Čudan, A. (2019). Govor mržnje, slučajevi migranata – analiza postojanja u srpskom diskursu, *Bezbednost*, 61 (3), 120–139.
- Janjić, S. (2021). *Govor mržnje na portalima i društvenim mrežama u Srbiji*. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Jenkins, R. (2014). *Social Identity*. London, New York: Routledge.
- Klain, E. (2003). Psihoanalitičko razumijevanje govora mržnje. *Govor*, 20 (1–2), 191–204.
- KhosraviNik, M., & Esposito, E. (2018). Online hate, digital discourse and critique: Exploring digitally mediated discursive practices of gender-based hostility. *Lodz Papers in Pragmatics*, 14 (1), 45–68. doi: 10.1515/lpp-2018-0003.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Malović, S., Ricchiardi, S. i Vilović, G. (2007). *Etika novinarstva*. Zagreb: Sveučilišna knjižara.
- Mikić, P., Pehar, M. i Mikić, M. (1999). *Psovka u hrvatskome i njemačkome jeziku*. Mostar, Zagreb: Zajednica izdanja Ranjeni labud.
- Miladinović, A. (2023). Krićka analiza metafora u medijskom diskursu o veštaćkoj inteligenciji na srpskom jeziku. *Philologia*, 21, 53–73. doi: 10.18485/philologia.2023.21.21.4
- Musolff, A. (2006). Metaphor scenarios in public discourse. *Metaphor and Symbol*, 21 (1), 23–38. doi: 10.1207/s15327868ms2101_2.
- Musolff, A. (2012). The study of metaphor as part of critical discourse analysis. *Critical Discourse Studies*, 9 (3), 301–310.
- Musolff, A. (2016). *Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios*. Bloomsbury Publishing: Bloomsbury.
- Nikolić, P. (2018). *Govor mržnje u internet komunikaciji u Srbiji*. (Doktorska disertacija). Fakultet politićkih nauka Univerziteta u Beogradu.

- Parekh, B. (2012). Is there a case for banning hate speech? In M. Herz, & P. Molnar (Eds.), *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses* (37–56). Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press.
- Petrović, M. (2014). Teritorijalni identitet – između lokalnog i globalnog. *Sociologija*, 56 (1), 23–40. DOI: 10.2298/SOC1401023P
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of racism and antisemitism*. London, New York: Routledge.
- Rheindorf, M. (2022). The Discourse-Historical Approach: Methodological Innovation and Triangulation. In R. Wodak & M. Rheindorf (Eds.), *Identity Politics Past and Present: Political Discourses, from Post-war Austria to the Covid Crisis* (45–75) Exeter: University of Exeter Press.
- Toolan, M. J. (1988). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction. Second Edition*. London, New York: Routledge.
- Valković, J. (2022). Govor mržnje. *Riječki teološki časopis*, 30 (1), 87–102.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4 (2), 249–283. doi: 10.1177/0957926593004002006.
- Van Dijk, T. A. (1996). Ideological Discourse Analysis. *Moara*, 6, 13–45.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Van Dijk, T. A. (2013). Ideology and Discourse. In M. Freeden, & M. Stears (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies* (175–196). Oxford: Oxford University Press.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (466–485). New York: NY John Wiley & Sons.
- Van Leeuwen, T. (1996). The Representatin of Social Actors. In C. Caldas-Coulthard, & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (32–70). London: Routledge.
- Van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing Immigration Control: A Discourse-Historical Analysis, *Discourse Studies*, 1 (1), 83–118.

Sonja S. Lero Maksimović

OTHERING AND VERBAL AGGRESSION: A CASE STUDY

Summary

Through a comprehensive investigation structured in three phases – identification, interpretation, and explanation – this study reveals that comments published on social networks, either as independent posts or on the profiles of information portals and newspaper websites following the announcement of the 2023 *NIN* Award for Best Novel, contained elements of verbal aggression. This aggression reflects deeper cultural, political, national, and social tensions. Issues surrounding national, territorial, and political identity serve as a foundation for verbal attacks and stereotyping.

The manifestations of verbal aggression include mimicking the speech of others, employing derogatory terms and explicit insults, ad hominem attacks, self-initiated problem creation to impose solutions, and, in some instances, outright hate speech. These expressions can be understood as variants of two discourse macrostrategies well known in previous research in the field of critical analysis of discourse – emphasizing the distinctions between *us* and *them*, or macrostrategies of legitimation and delegitimation.

The analysis indicates a notable prevalence of explicit insults, vulgarities, and specific lexemes used to establish differences from *them*, overshadowing more complex rhetorical devices, such as conceptual metaphors. Several factors account for this trend: (1) the nature of social media comments as a form of text based on directly targeted communication requiring quick responses; (2) the communicative goal of articulating unequivocal opinions that must be understood at first glance by a broad audience; (3) the spontaneous context of communication, which allows little time for planning or careful consideration, in contrast to other text types like columns or interviews; (4) the dominance of other strategies; and (5) the nature of conflict situations in which insults and verbal aggression thrive, where metaphor use may dilute the message, contradicting the primary intent of the sender.

Research on verbal aggressiveness as an integral part of public discourse has proven to be important and productive because it is a complex phenomenon that enters into different spheres of society and that needs to be illuminated from different perspectives, all with the aim

of better understanding various ways of verbalizing aggressiveness, but also how the social, historical, political and cultural context shape the emerging forms of verbal aggression and hate speech.

Key words: otherness, verbal aggression, hate speech, public discourse, critical discourse analysis, media discourse